

Анна Горнятко-Шумилович
Університет імені Адама Міцкевича
в Познані
anna.horniatko-szumilowicz@amu.edu.pl

Data przesłania tekstu do redakcji: 01.02.2018
Data przyjęcia tekstu do druku: 09.02.2018

Біблійні інтертексти крізь призму „інтегрованого підходу” (фундаментальна праця на ниві перекладознавства)

**Оксана Дзера, *Біблійна інтертекстуальність і переклад:
англо-український контекст*, ЛНУ імені Івана Франка,
Львів 2017, 475 с.**

ABSTRACT: Horniatko-Szumilowicz Anna, *Biblijni interteksty kriz' prizmu „integrovanogo pidhodu” (fundamental'na pracâ na nivi perekladoznastva)* (Biblical Intertexts through the Prism of „the Integrated Approach” [Fundamental Translation Studies Work]). „Poznańskie Studia Slawistyczne” 14. Poznań 2018. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, pp. 329–336. ISSN 2084-3011.

The review sets out to provide a critical analysis of Oksana Dzera's monographic research which has an obvious topicality and interdisciplinary character as the work aims to investigate issues of theory and practice of translation, intertextuality and theolinguistics. The monograph is regarded as a successful project marked with novelty, considerable theoretical and practical value and perspective to open up new vistas for further research.

KEYWORDS: intertextuality; biblical intertext; bibleme; biblical idiom; relevance theory

Питання перекладу біблійного інтертекстуального простору художніх текстів красного письменства – одне з актуальних у сфері сучасної гуманітарної науки. Тим більша заслуга львівської дослідниці Оксани Дзери, яка у своїй монографії (*Біблійна інтертекстуальність і переклад: англо-український контекст*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017, 475 с.) порушила вищезазначену проблему в англо-українському контексті. Не викликає сумніву актуальність такого проекту, адже особливо зараз, коли Україна опинилася на шляху випробувань, українське красне письменство звертається до глибинних

джерел біблійного прототексту та найавторитетніших біблійних інтертекстів як духовного фундаменту в непростому „життєіснуванні”.

Монументальна монографія молодшої вченої налічує майже п'ятсот сторінок і складається зі вступного слова, передмови, чотирьох розділів, післямови і списку літератури.

Вступне слово написала відома українська вчена, завідувачка Кафедри перекладознавства та контрастивної лінгвістики професор Роксолана Зорівчак.

Епіграфом *Передмови* послужила сентенція найбільшого українського мислителя, носія українського менталітету Григорія Сковороди „*Вся Библия есть узел и узлов цеп. Вся в одном узль и в тмах тем узлов*”, що безпосередньо вказує на значущість біблієзнавчих досліджень, оскільки всі „пошуки першооснови текстової світобудови, де все переплетено й переплутано, де «всі слова були уже чиймись», незмінно приводять до Біблії” (цит. за: Дзера, 2017, 13).

У *Передмові* Авторка чітко формулює ті завдання, які спланувала дослідити в рецензованій монографії, зокрема висвітлити, систематизувати й класифікувати основи актуалізації біблійного інтертексту у внутрішньобіблійному та позабіблійному просторах; проаналізувати специфіку формування національних біблійних концептосфер унаслідок девіацій давньогрецького та грецького першоджерел, уточнити й розширити метамову дослідження біблійної інтертекстуальності, зокрема обґрунтувати лінгвістичне трактування терміну *біблеїзм* та запропонувати термін *біблема* для позначення неідіоматичних біблійних інтертекстом авторського мовлення; розробити типологію *біблем* та окреслити способи їхнього відтворення іншою мовою й особливості рецепції іншою національною лінгвокультурою; презентувати комплексний аналіз різножанрових біблійних інтертекстів Івана Франка для демонстрації цілісності його інтерпретативної концепції Святого Письма, що виявляється в його наукових працях, оригінальній творчості та перекладах; зробити спробу окреслити потенціал перекладацьких інтерпретацій імпліцитного біблійного інтертексту.

Таким чином, уперше, що в рецензованій монографії впадає у вічі, зроблено спробу інтегрувати парадигму перекладознавства в простір соціології та ідеології перекладів, актуалізовано т. зв. „інтегрований підхід”, у якому поєднані лінгвістичне та літературознавче

тлумачення проблематики перекладознавства. У *Передмові* чітко визначені наукові орієнтири дослідження, що послідовно реалізуються в чергових розділах і підрозділах рецензованої праці.

Перший розділ монографії присвячений біблійній інтертекстуальності як об'єкта перекладознавства. У ньому з'ясовано підходи та перспективи питання інтертекстуальності в парадигмі перекладознавчих досліджень. Окремо висвітлено вияви біблійної інтертекстуальності та своєрідність їхнього відтворення в перекладах.

Предметом зацікавлення дослідниці стали поняття *sacrum*, *мотив*, *архетип* та *інтертекст*. У цьому плані Авторка визначила термін *біблійний інтертекст*, з'ясувала питання внутрішньобіблійної та позаканонічної інтертекстуальності. Детально репрезентувала історію та концепції англomовних та українських перекладів Біблії у діахронії. Окремо виявила концептуальні девіації в різномовних і різночасових перекладах Святого Письма та їхній вплив на формування національних біблійних концепосфер. Дослідниця відтворила концепт *неправедний* у біблійних інтертекстах Тараса Шевченка та в англomовних перекладах, підкреслюючи факт накладання національних біблійних концептосфер.

У другому розділі Оксана Дзера зосередила свою увагу на контрастивній та перекладознавчій парадигмах понять *біблеїзм* та *біблема*. Авторка проаналізувала низку суттєвих питань, що стосуються поняття *біблеїзму*, зокрема його сприймання як прецедентного феномену і проблеми перекладу, а також термінологічного розмежування *біблеїзму* як лінгвістичної чи літературознавчої категорій. Дослідниця не обминула увагою питання української та англomовної традицій лексикографічного опису *біблеїзмів*. Тут Авторка привернула увагу до біблійних онімів, що відіграють роль універсально-прецедентних феноменів з національною варіативністю, а також національно-прецедентних, зокрема полігенетичних *біблеїзмів*. Провела, урешті, вдалу типологію *біблеїзмів* в англійській та українській мовах.

Запропонувавши термін *біблема*, дослідниця подала її як перекладознавчу проблему, зокрема як одиницю позаканонічного біблійного інтертексту та в контексті фреймової семантики. У цьому плані Авторка здійснила перекладознавчі проєкції, проаналізувавши відтворення *біблем* у текстах апелятивного та експресивного типів.

Третій розділ присвячений питанню перекладу інтертекстів *П'ятикнижжя* крізь призму творів Івана Франка. Авторка обговорила старозаповітні інтертексти у творчості письменника, зокрема наскрізний у його творах образ Каїна. У цьому плані увагу дослідниці привернули такі перекладознавчі дилеми: трактування архетипу *братовбивства* в українських та англомовних перекладах Біблії, апокрифах і фольклорі; ітертекстуальні паралелі між містерією Джорджа Г. Байрона *Cain / Каїн*; історія українських перекладів Байронової містерії *Каїн*; перекладацькі стратегії відтворення біблійного інтертексту вказаного вище твору; синсемантичні *біблеми* як формальний тип біблійного інтертексту в Байроновій містерії та українських перекладах; відтворення: а) персоніфікації як вторинної *біблеми* Байронової містерії *Каїн*, б) автосемантичних *біблем* Байронової містерії *Каїн* в українських перекладах та в) відтворення цитатних *біблем* в українських перекладах Байронового твору, посередники Франкового перекладу містерії *Каїн*, біблійний інтертекст поеми *Смерть Каїна* крізь призму Франкового перекладу Байронової містерії *Каїн*. У черговому підрозділі увагу Авторки привернула проблема відтворення біблійного інтертексту поеми Франка *Мойсей*, зокрема питання *Прологу* до поеми *Мойсей* як біблійного інтертексту, утім множинності перекладацьких підходів, вербалізації біблійного концепту *лінощі* в) поемі Франка *Мойсей* та в англійському перекладі Віри Річ.

У четвертому розділі дослідниця зосередила свою увагу на відтворенні позаканонічних імпліцитних інтертекстів *гріхопадіння* й *братовбивства* в перекладі *Hamlet / Гамлет* Вільяма Шекспіра та *The Picture of Dorian Gray / Портрет Доріана Грея* Оскара Уайльда. Для ґрунтового аналізу вказаної вище проблеми Авторка насамперед обговорила питання перекладу *імпліцитного інтертексту* крізь призму постструктуралістських теорій, щоб у чергових підрозділах охарактеризувати такі дослідницькі проблеми, як біблійний інтертекст *Гамлета* і переклад; Шекспірів *Гамлет* як об'єкт дослідження імпліцитного біблійного інтертексту з погляду перекладацької множинності; численні українські інтерпретації біблійних інтертекстів *гріхопадіння* й *братовбивства* Шекспірової трагедії *Гамлет*. У наступних підрозділах останньої частини праці Авторка простежила імпліцитні інтертексти *гріхопадіння / спокуси* й *братовбивства* в романі Оскара

Уайльда *Портрет Доріана Грея* та їхню нейтралізацію в перекладі Ростислава Доценка.

У *Післямові* чітко й логічно сформульовано висновки. Констатуєчи факт, що вже в XIX ст. біблієзнавство пододало свою теологічно орієнтовану закритість через поширення біблійної критики, яка розглянула Святе Письмо не лише як Божественне Одкровення, але і як літературний текст, завдяки чому відкрились нові перспективи для літературознавчих досліджень, дослідниця підкреслила необхідність і вагомість подальшої розробки розглядуваної нею проблеми. Адже, Біблія – „нескінченний інтертекст, що віками генерував і продовжує генерувати нові проєкції у світовій літературі, змінюючись під їхнім впливом” (цит. за: Дзера, 2017, 432).

Із огляду на сказане, цілком слушно констатовано злободенну потребу нових напрямів досліджень біблійної інтертекстуальності в перекладознавчій площині, зокрема перспективність їхнього осмислення крізь призму жанрології, системного аналізу національно-культурних девіацій у перекладах Святого Письма, біблійної інтертекстуальності в аспекті теорії і практики. Висловлено також потребу розвитку теолінгвістики як нового напрямку, що розвивається в сучасному мовознавстві і базується на міждисциплінарному дослідницькому принципі. Як новизну дослідження підкреслено використання нової дослідницької методики, у якій поєднано методи і прийоми аналізу, що їх застосовують у перекладознавстві, літературознавстві й мовознавстві (метод контекстуального та дискурсивного аналізів, етимологічний аналіз, порівняльно-зіставний, концептуальний, фреймовий). Усе це дає можливість активного продовження дослідницької праці, подальшого використання в дослідницькій практиці інших науковців, що підтверджує актуальність рецензованої роботи з одного боку, з другого – указує на її новаторський характер.

Загалом структура праці адекватно відображає задум роботи. Розділи та підрозділи чітко й докладно представляють специфіку досліджуваного матеріалу. Спостереження та висновки, присвячені підсумку великого емпіричного матеріалу, є логічними й цілком мотивованими. Авторка володіє досконалим науковим стилем і мовним смаком, уміло користується термінологічною системою та методологією перекладу, притаманним перекладознавчій науці.

На особливу увагу заслугове надзвичайна наукова ретельність Оксани Дзери, яка, студуючи тему дослідження, цілеспрямовано, крок за кроком доводить у підрозділах поставлені в заголовках розділів наукові тези. При цьому не обминає увагою жодної деталі. Так, наприклад, у другому розділі, де поставлено питання *біблеїзму* і *біблеми* в контрастивній та перекладознавчій парадигмах, насамперед вона чітко з'ясовує термін *біблеїзм* як лінгвістичну та літературознавчу категорії, демонструє українську й англійську традиції лексикографічного опису біблеїзмів, їхню національну варіативність, і тільки тоді осмислює теорію пропонуваного нею терміну *біблема*, зокрема розглядаючи її як одиницю позаканонічного біблійного інтертексту, що здійснює в контексті фреймової семантики, у текстах апелятивного й експресивного типів. Описані вище пояснювально-ілюстративний і пошуковий способи викладу дослідницького матеріалу послідовно застосовуються в тексті монографії. Відтак робота містить чимало цікавих фактів і деталей зі сфери перекладознавства, лінгвістики та літературознавства. Вона однозначно має інтердисциплінарний характер.

Працю завершує широкий список літератури, що налічує майже сімсот позицій, поділених за таким принципом: науково-критичні праці, довідкова література, літературні джерела.

Особливо цінним є те, що дослідниця продемонструвала глибоку ерудованість, начитаність, неординарність мислення. У своїх наукових роздумах покликала на авторитетних учених із різних країн світу, зокрема як класиків, так і на своїх сучасників, поміж якими авторитетні дослідники з України: Віра Агеєва (2013), Тамара Гундорова (2006), Роксолана Зорівчак (2014), Польщі: Войцех Хлебда (2005), Тетяна Космеда (2012; Космеда, Халіман, 2013), Росії: Валерій Мокієнко (2013), Німеччини: Харри Вальтер (2013), Великобританії: Девід Крістал (2011), Канади: Нортроп Фрай (1990), Франції: Жак Дерріда (2007), Мішель Фуко (2001) та ін.

У своїй монографії Оксана Дзера прослідкувала сучасні напрями розвитку нової інтертекстуальної методики, зокрема ґрунтовні студії Галини Денисової (2008), Мар'яни Лановик (2006), Андрія Содомори (2006), Лариси Грек (2006), Олени Копильної (2007), Анжели Кам'янець (2010), Ганни Косів (2011), Валентини Савчин (2014), Лади Коломієць (2011а,б) та ін.

Літературними джерелами праці стали не лише винесені в заголовки окремих підрозділів елементи письменницької спадщини Івана Франка, Вільяма Шекспіра, Оскара Уайльда, але й творчі надбання Пантелеймона Куліша, Тараса Шевченка, Михайла Старицького, Степана Руданського чи сучасника Юрія Андруховича та ін.

Можемо висновувати, отже, що бібліографічний список роботи засвідчує дуже високий рівень обізнаності Оксани Дзери з актуальною джерельною базою предмета дослідження.

Попри правдивість твердження, що відтворення біблійного інтертексту – одна з найскладніших операційних проблем перекладу, можна констатувати, що амбітний проект Оксани Дзери у вигляді монографії переконливо доводить, що молода українська дослідниця з майстерною довершеністю вирішила вищевказану проблему, реалізуючи задуманий план „понад норму”.

Рецензована наукова монографія не тільки свідчить про активний розвиток сучасних біблієзнавчих досліджень, але й про зростання нового талановитого покоління учених, у дослідницькій праці яких по-новаторськи з'єднуються елементи стратегій перекладознавчих, літературознавчих та лінгвістичних. Саме тому ця праця повинна зацікавити широке коло гуманітаріїв, усіх, кого приваблюють проблеми теолінгвістики, перекладознавства, інтертекстуальності зокрема.

Бібліографія

- Begat, C.D. (2011). *The King James Bible and the English Language*. Oxford: University Press, (USA) 327 с.
- Chlebda, W. (2005). *Szkice o skrzydlatych słowach. Interpretacje lingwistyczne*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 527 с.
- Derrida, J. (2007). *Des Tours de Babel*. „Psyche. Inventions of the Other”. Vol. 1, Stanford: University Press, с. 191–225.
- Агєсва, В. (2013). *Архетип та його витлумачення від К. Г. Юнга – психоаналітика до лінгвокогнітивної сучасності*. „Сучасні дослідження з іноземної філології”. Збірник наук. праць, Вип. 11, Ужгород, с. 18–25.
- Вальтер, Х. (2013). *Блажен, кто верует, тепло ему на свете. Различие в библейской фразеологии немецкого и российского языков*. В: *Die Slawische Phraseologie und die Bibel. Славянская фразеология и Библия*. Red. D. Wal-

- ter, V. Mokienko, D. Baláková. Greifswald–Sankt-Peterburg–Ružomberok: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, с. 69–73.
- Грек, Л. (2006). *Інтертекстуальність як проблема перекладу (на матеріалі англomовних перекладів української постмодерністської прози)*: дис. канд. філолог. наук: 10.02.16, Київ, Рукопис, 220 с.
- Гундорова, Т. (2006). *Франко не Каменяр. Франко і Каменяр*. Київ: Критика, 352 с.
- Денисова, Г. (2008). *Нортрон Фрай і дискурс міфокритики*. „Біблія і культура”. Збірник наук. статей, Чернівці, № 10, с. 5–14.
- Дзера, О. (2017). *Біблійна інтертекстуальність і переклад: англо-український контекст*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 475 с.
- Зорівчак, Р. (2014). *Сприйняття творчості та особистості Івана Франка як символу інтелектуальної України в англomовному світі*. „Українське літературознавство”, Вип. 78, с. 3–14.
- Коломієць, Л. (2011а). *Перекладознавчі семінари: актуальні теоретичні концепції та моделі аналізу поетичного перекладу: навчальний посібник*. Київ: Київський університет, 527 с.
- Коломієць, Л. (2011б). *Перекладознавчі семінари: методологічно-стильові орієнтири в українському поетичному перекладі від кінця XIX до початку XXI століття (на матеріалі перекладів англomовної поезії та поетичної драми: навчальний посібник*. Київ: Київський університет, 495 с.
- Копильна, О. (2007). *Відтворення авторської алюзії в художньому перекладі (на матеріалі українських перекладів англomовної прози XX століття)*: автореф. дис. канд. філолог. наук: 10.02.16, Київ: Рукопис, 16 с.
- Косів, Г. (2011). *Віра Річ. Творчий портрет перекладача*. Львів: Піраміда, 264 с.
- Космеда, Т. (2012). *Ego і Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу*. Дрогобич: Коло, 372 с.
- Космеда, Т., Халіман О. (2013). *Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична ігра (теоретичне осмислення дискурсивної практики)*. Дрогобич: Коло, 228 с.
- Лановик, М. (2006). *Теорія відносності художнього перекладу: літературознавчі проєкції*. Тернопіль: ТНПУ, 470 с.
- Мокиєнко, В. (2013). *Біблеїзми в європейській фразеології і пареміології*. В: *Die Slawische Phraseologie und die Bibel. Славянська фразеологія і Біблія*. Red. D. Walter, V. Mokienko, D. Baláková. Greifswald–Sankt-Peterburg–Ružomberok: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, с. 144–153.
- Савчин, В. (2014). *Микола Лукаш – подвижник українського перекладу*. Львів: Літопис, 374 с.
- Содомора, А.О. (2006). *Студії одного вірша*. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 364 с.
- Фуко, М. (2001). *Що таке автор*. В: *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* Ред. М. Зубрицької. 2-е вид., Львів: Літопис, с. 598–613.